

Az esett test s a megfáradt lélek a fény vigasztalására vár: mondaná meg valami fény-nyelven valaki, mi és mire fel ez az egész, a lét – de ne köntörfalazzon, csak mondja, valahogy úgy, ahogy még soha, senki. S ekkor jön egy költő, működni kezd, s felegyenesedik a megtört én: érzi a teret, érzi az időt, érzi a tudást, s tudatja, hogy természetes léte a teljesség, melyben összeborul, egybe-tántorul lét és tudat.

Káplán Géza 79

KEGYELMI KÖLTÉSZET

Kelemen Lajos: *Föltett igaz*

Jó esetben. Mert a költészet ingoványos tartomány, ahol a készületlen látogató könnyen lidércek fényködébe vagy a nagyon is valóságos posványba merülhet. Megállni lelkesen s érzékenyen a termő tisztáson, s az ember számára adott, sokszor rejtező, értelmes utakon járni: ehhez hit kell, vízió, felkészültség.

Legalább a *Ki látott engem?* Adyja óta ismerős az alanyi kétely: látja-e, s helyesen, igazán látja-e a köz az alkotó produktumát s az alkotó ént. Kelemen Lajos költészete mindig üdítő tisztasággal kerül elő, de árját, teljes tartományát eddig, legalábbis méltó részletességgel, nemigen tárta fel senki.

Itt az alkalom! Negyedszázad termését válogatta egybe a költő a rá jellemző gondossággal, racionalitással s vizionárius kedéllyel: lássuk, mit is kezdhetne az idő verseimmel; mit is mondtam én az életnek az életről. S e pillanatban felborult az időrend, s csak a versek tudása marad meg, az időről és a tettről való tudás, ahogy egyik vers a másik lélegzetéhez kapcsolódik, s a gondolat lélegzését ciklusok mondanivalójába, kolosszusába tolja.

Föltett igaz. Hányfelé ágazik ez a kötet cím? A feltételeesség ma nagy divat, s jogosult is már Platón khórája óta – hát tételezzük fel, hogy volt az Igaz... Nyertünk! Mert e nélkül még nehezebb lenne bármely értelmezés. S amire feltettük törekeny igazunkat, a hely, személy, entitás megóvta-e, beteljesítette-e azt; maradhatunk-e igazak magunk is, sokszor kényszerű feltételezéseinkben? Mégis, a cím sugall: a bizonyosságokat, melyeket kiküzdöttünk magunknak, el nem hagyhatjuk; mindaz, amit meglátnunk és elképzelnünk adatott a teremtő képesség, a teremtő kegyelméből: létezik, van, hat.

S rögtön, az első ciklust olvasva, rácsodálkozhatunk erre a *vanra*. *Napcsoda*. A kezdet, lenyomatai, mintái; őstörténeti, mítoszi, vagy épp egy mai kert hullásban és kezdemények sarjadzásában megörökített mintái: „Édes lesz, lágy, sárga massa, / fel-felarányló, / ha beveszed – meggyógyít az új nyárnak, / e mézért hát újra kirajzás, / végig a fason, s örök reflex:

vissza a kertbe” (*A méhekhez*). Színterek, idők szinkronitálásában a léttel betöltekezett univerzum regéje; emblemikus lenyomatok, melyekben mintha előttünk zajlana a születés drámája és lírája s egyben emlékezete is.

80 „Tolja fura képét, / megy, amerre szarva néz, szellem, / talányos állatod [...] hány és hány lehetetlen alakban loholsz, / jössz-mész, szellem! – / bár teli a tér, alig hagy helyet / a tények szemete.” (*Egyszarvú*) A ciklus bibliai allúziókkal nyit és záródik, a lét vállalt kereteként az ószövetségből az újszövetségbe tárulva. A léttől elválaszthatatlan idő heideggeri akarásának mintájára: a szellem léte kultúránkban elválaszthatatlan a bibliai időtől. Így a kezdő vers: „Futni a bethoroni lejtőn, / akár egy kapun át, iszkoló hadnép, [...] enyhületre esély; körén / a Nap sincs, elakadt, / vár fönn [...] és minden lassúbb, / nem tolong, nem rohan: hová vágynék, / s miként ítéltetik – / csak visszajusson igaz helyére.” (*Napcsoda*) A költő hitbe ágyazottsága Kelemen esetében nem magánügy. Életművének jelentős darabjai, a versek, esszék: folyamatos párbeszéd Istennel, a meghagyás s a lázadás kényes egyensúlyában s a remény gyötrelmében: „Órákba telhet, mire tíeid / vacsora abbamaradt imádkozás után / álmukból végre / ébredezni kezdenek [...] csak egyszer próba tárgy vehető-e / egy név alá / mindenkégyötrelme / megváltása” (*Getsemáné*). Természetesen Jézus az üdvtörténeti kezdet, az új lelki sarjadás elindítója, ne legyen kétségünk, a vers mégis allegóriába csap át: a „többiek” alszanak, a kezdet s a történet drámáját a művész virrasztja: ő örökíti meg.

S hogy nem túlzó belemagyarázás a költői ént e szakrális-dramatikus helyzetben feltételezni, íme: a nyújtózás, akarás hétköznapi, ám isteni magaslatra törő gesztusa az új ciklus, a *Történet* kezdetén: „Topogtam érted: vegyél föl, / atyám, te földön meg sem férő hatalom – / hadd fogóddzak válladon, // s lássak e nagy bámulások kódén túl, / magunk köré, a mánál magasabbról, // mikor lent, / fals zajra, új fiúk tülekszenek.” (*Dinasztia*) Mert jönnek az új akarások, s az emberi nem újra és újra prezentálja, hogy legszebb, legszentebb törekvéseit miként alacsonyítja le gyarlósága, genetikailag kódolt alkalmatlansága: *Erdei történet, Fejvadász, Telepesek, Domínium, Sivataq, Klió letekint, Fekete doboz*. Mivé lett az isteni-emberi kaland? Mielőtt egy eszme kiteljesíthetné magát: megvalósul, s ettől kezdve szelleme és léte külön pályára áll, ám ami (aki) elveszik közben, az mégiscsak lélek, ha egyetlenegy is: „...most vajon / az a nyáját-unt, térben elvesző / egyetlenegy látja? / tévelygése végpontján is csak kis domb / a csúcs, azon túl: / se réti fű, se árok-víz – / hanem egy homályos, büntől felmaratott / tartomány mérgeit / párologtatja a távol; / a megtartás mezejére vissza: az út / még megvan?” (*Az elveszett bárány*)

Megvan-e még az út, fellelhető-e, ha nem egy „féltő pásztor”, de „színész vezet”. A *Műsor* című harmadik ciklus nyitóverse közelmúltunk

közéleti kínjaira, allűrjeire reflektál: „Láttunk annyit! – akár világtalanná válnánk egy időre” (*Színész vezet*). No, igen: amikor a rossz történéseit a gonosz interpretálja jóként – mindközönségesen ezt nevezzük mediaticizációnak; amikor a csalás és megcsalás önfeledt egyszerűséggel zenghet a közönségként működő egyedek lelkében, akkor új műfaj születik, a műsor: művi jelentések sora, manipulációs kegytárgy. „csak ölti álcáját az újnak minden / régi, vacak beszéd” (*Műsor*). Oly kiapadhatatlan tárházát kínálja erre a létvesztésre, értelemvesztésre a kiűzetéssel kezdődő történet, különösen a nagy ígéreteibe hamar beleőszült huszadik század s mai, finoman kínos reinkarnációja. „mégis, mikor tér kellene, új lélek minta, // a régi hangot hallod; hogy lábhoz az akarattal! // előbb korbács térít, most tákolt tanok kicifrázva” (*Színész vezet*). S csak kegyelmi pillanatokra fejlík fel – valamely kínban – az eredeti funkciójának megfelelő kommunikáció, az igaz szcéna, az igazmondás: „hogya bentről // valami recsegés-ropogás összezavarja // a tiszta hatást? // nem, ez a feszülő váz hangja csak, hibáid / nyögése, ahogy / próbál roncs voltodból kivonni / a húzópad.” (*Húzópad*) Lehet-e ily elveszettségben, ilyen kiüresedésben az *egész* megrendültségét óhajtani, nem inkább egy minimál-program a követendő, a becsületes, a tiszta? „akkor hát tedd szépen / lábához instrumentumod; mostantól / úgy fogod / (a mennyezetnek, a székeknek) / eltátogni // ami a javított partitúrán írva, / csönddé vackult dallamod” (*Üres koncertterem*). Honnan veendő mégis az erő egy javított program felvázolásához, a magyar koponyákat miképpen szállhatná meg a tennivalók lenyűgöző hívása, az engesztelés angyali lehetete s a hit-jótejkony gőgje? Kelemen megint az Úrral válaszol: Zakeusnak az „új birtokláshoz illetlen is / beszennyezett keze; // elvétí a baljós ágat, amin fogódkodna / s visszabukik vétkeibe megint? // mégis, lent / esély van – hogy szól Urunk / szíves hangon: »szállj alá hamar« / a megbocsátás / otthonába: haza.” (*Zakeus*)

A híres Szophoklész sor új, hitelesebb fordítása így hangzik: „az embernél nincs semmi rettenetesebb”. Mégiscsak mi voltunk a rettenetesesen szép kalandorok, rettenetes nagyságunk rettenetes szépségét a technika Bábel-tornyába álmodtuk a titánok képregényesen barbár erejével. A *Mi, itt a kép szélén* cím szerény jelenléte ígér, a ciklus mégis bőszes gyűjteményt kínál világ-magunkról, például egy heroikus kísérlethajó tündöklését és bukását a galéria egy szélső képén: „Cameron a képein megnyitja a tengert – /olyan az, szétmossa / önlegendáit, miket buktatott” (*Titanic*). Egy túlrejt kultúra ünnepli magát teljesítményeinek gazdagságában, újhellenisztikus fájljaiban: s itt elférnek mind az álmok, s a kiábrándulás, az elveszettség kövületei: egy *Telefonfüлке* zárt hangulata, magánya; egy *Rovargyűjtemény* gyermeki

mitológiája; egy *Elhagyott gyárudvar* esszenciális tanúsítványa. Kelemen Lajos költészete nem oldódik fel egy végkiáltozásban: megjeleníti a veszteséget, de nem hajol meg előtte, nem adja át magát a nihil infantilizmusának. Ha egy függő pillanatként, de ragaszkodik a meglét fen-
82 ségéhez: „Kedveseid tudják, csak javukra lesz, / egy nap majd / kontrasztul szolgál, ha befog, / tétova mellékalakokat, / minket is a kamera – // a fényességi arány; / miként a függő pillanat, tartja magát [...] noha valójában / nem is voltunk talán.” (*Mi, itt a kép szélén*) „Fényességi arány” – micsoda Hölderlint szédítő magaslat, a görög mérték milyen magabiztos mindenhatósága! A meglét feltételes volta is igazolás: valahogy mégiscsak: voltunk. Talán nem is akárhogy, csak a fenséget felfedezni magunkban hit és erő kegyelmi együttállása: elszántság. S talán az írástudó felelőssége is, kötelesség.

Egy kötet, ha ily rutinos szerkesztő műve: kihívás. A folyamat zajlásai után óhajtánánk: egy nyugodt kóda zárja a gondolatot, térjen vissza kezdetéhez – úgymond – magasabb szinten, megnyugtatóan. Kelemen azonban újra végigfuttatja az olvasói képzeletet a második, harmadik, negyedik ciklus tematikáján. S tán a *Karácsonyi fantázia* sorai gyűjtik újra fókuszba a megnyugvásra vágyó tekintetet: újra a kezdet s a megígért beteljesülés: „Először látott gyertyafényt – / a maroknyi faggyún növvő lángnyelv ugyan / aligha mutat / becsesnek egy sötétült világot, / hol falak köze a távlat – // de ahogy a félaajtó / csördülve nyílik, s hamar a kinti fény / barmok farára esik, istálló / párás falára, / ím a bizonyosság”. Valami már lezajlott, valahány ószövetési történet már túlélte magát, s nem lenne értelmes az ó, ha nem követhetné az új: „széttárva érzékeit, először kezd el- / gondolkodni a helyén.” (*Karácsonyi fantázia*) Micsoda nyelvben rejtező sejtetés: valaki a helyén van, a teremtésben kiosztott, mindközönséges helyén, s épp ezért tud elgondolkodni e hely s önmaga mibenlétén. S itt álljunk meg egy előregedett pillanatra. Fontos-e egy költői világ értékelésénél a szerző abszolút, mikro-szintű hitelessége? Ahogy Rembrant ábrázolja a lehető legtermészetesebben kora rekvizitumai közt a bibliai eseményeket, ugyanilyen természetességgel helyezi a bethlehemi születést Kelemen egy magyar parasztudvar helyszínére: „de ahogy a félaajtó csördülve nyílik”. Hányan tudják ma (tartják fontosnak hitelességét), hogy nálunk az istállóajtó két részből állt, s azokat karikákon futó lánc tartotta össze, s az csördült nyitáskor? Így, e teljesnek tűnő tudás és hitelesség birtokában is, persze, él a kétség: *valóban* voltunk-e s mi végre. Felíratik-e egyszeri létünk a megmaradás pantheonjának falára? Érdemes-e az idő Sziszüphoszt alázó próbájára művekben rekedt, művekben szentelt személyünk? „Csak egyetlen jelnek is hogy örvidenénk! // a holt kő: alvó géniusz? – és, mesterem, / hiszi, hogy lüktet a tintás folt: / torzulását kész ily könnyen elérteni? [...] végül is kezdtünk itt / egyszer

valamit, / megvoltunk” (*Nyomtató*). A tudásalapú társadalom: új mítosz régi gyökereken, mert a teremtés, a lét megközelítése – akárhogy is berzenkedik ellene a feledékeny érzelmesség – mégiscsak az eredendő bűn vállalásából táplálkozó energiák felszabadításának játéka, s a roppant téridőből áthallik a kitárt történet üzenete: „edzett igeként a bocsánat, / 83 helynek szól, időknek is – / csakugyan: szinte hallik, oly érzéki; / éji órán is világos [...] arányban egymással / a kötetlenség meg a hűség, forrásaink / egyaránt” (*Signum pacis*).

Amint meglepő e válogatás szigorúan zárt stílusegysége, úgy meglepetés a *Szólóhegy* című záró vers pannon elégiája. Láthatóan itt valami nagyon fontos elkötelezettséget, s talán ennél is többet: életfelajánlást, vállalt végzetbe vetettséget rögzít a szerző. S valami letisztult egyszerűségként mondja ki végül a megunthatatlan metafora: „hintál fölöttem, mint inga, / ág-végen a dió; hol jó, hol rossz / a szüntelen idő, jár tovább, érzem, / ahogy érzi s nyugtazza a mező.” (*Szólóhegy*)

Bizonyos hezitáló, a jelentéstulajdonítás-értéktulajdonítás elől riadtan hátráló szakmai szemlélet szerint eleve gyanús, leegyszerűsítést feltételező gesztus a jót jónak a rosszat rossznak nevezni, vagyis egyszerűen kinyilvánítani az értéket s az értéktelenséget. Ha óvatosan, e kis körültekintés után is, de ki kell mondani: Kelemen Lajos költészete *egyedülálló* a magyar irodalomban; formai egyöntetősége s érzelmi-gondolati szigora összetéveszthetetlenül egyedi. Már ennyi is elég lenne, hogy riasztó magányba záruljon az életmű, holott a szerző szándékától mi sem áll távolabb, mint az elkülönülés s az elzárkózás enerváltsága, önelégültsége; elég csak a versek motívikus életgazdagságára, a költő és világ tegeződős viszonyára utalni: az egyes szám második személyű megszólítások sokaságára; pertuban a világgal, Istennel.

Egyedülálló költészet, ha nem is rokontalan. Feltűnhet például, hogy a Fodor-féle *Kettős rekviem*nek fájdalmat és meghittséget szikár képiségben fogalmazó sorai Kelemen dikcióját is lendítik. S felmerülhet még Csorba Győző szűkszavú költészete, s említhető az angolszász költészetnek az abszurdot tényként kezelő realizmusa. Seamus Heaney Kelemen részéről gyakran hivatkozott tekintély: funkcionális népiessége vagy inkább helyhez kötöttsége, meghitt líraisága valóban elragadó, Kelemen hozzá képest szűkszavúbb lokalitást generál egy kínzottabb térség lelki mérnökeként. Igazából azonban Kalász Márton az egyetlen pályatárs, aki közös versuniverzumban élvezheti Kelemennel a gravitáció magányát. „Mivé is szorítsa össze már szívünket. / Kirajzik szép, fényes világ, /szóltak: ablakodon – be egy szempár a lelketlen hideglelésen.” (Kalász Márton: *Úton, éjszaka*). A versgondolkodás

rituáléja és ritmikája, a szekvenciák bonyolítása, oldása és kötése esetükben olyan egyöntetű, hogy szükségtelen a hatás vektor-szerű fogalmát alkalmazni.

A kálvinista hitgyógyítók mindazt a káprázatos forma- és alakgazdagságot, amit a falakról levertek, beleplántáltak a nyelvbe, ám az így létrejött ékesszólás nem a külső formaváltozatokat, hanem a mondatot magát dúsította. Kelemen a megtalált, szűken mért alliterációkkal nyomatékosított, kihagyásos mondatritmusra épülő szabadverset egyetlen ihletett pillanatra sem adta fel bármely strófaszerkezet, kötött ritmus, rím kedvéért, s e tény már önmagában is elgondolkoztató: nem egy bibliai igényű törekvésről van-e itt szó. Ugyan e monolitikus megjelenést árnyalja, de nem eliminálja, hogy míg a régebbi opuszokban az élőnyelvi kijelentések s a hagyományosnak tekintett lírai betétek még elkülönültebben artikulálják a vers-egészt (*Követtem itt egy nőt*), az újabb versekben kép és dikció szorosabb egységet alkot, képkarakterük keményebb, magát a prozódíát hatja át a képiség.

A költészet alanyi műnemében a férfias, egyenes beszéd, a férfiúság ökonomikus haszonként, lényegretörésként jelentkezik. Kelemen Lajos úgy rokotalan, mint a szentek, ha ez így az ökumené szellemében kimondható; rokonsága számos: az isteni-emberi értékek létjogában hívők sokasága; nincs szüksége műfaji artisztikumokra, a mondaton belül működteti a morál rokonító mozzanatait, a szó kötött mágiáját. Igent vagy nemet mondani szükségszerűen táborot teremt, táborot támad, a jobbítás nevében. De költőnk számára a végső *Nem* letiltott szó, a *nem* lehetőségét unos-untalan meglobogtatni számára blaszfémia. Lehetetlen a *Nem*, mondja költészete, s ez a munkákkal és napokkal kiérdemelt kondíció önérték: termő kegyelem.

(*Cédrus Művészeti Alapítvány-Napkút Kiadó, Bp. 2010*)